

บทที่ 6

บทสรุป

จากการศึกษา เรื่องพรรคการเมืองไทยกับการควบคุมสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรศึกษา เปรียบเทียบระหว่างพรรคประชาธิปัตย์กับพรรคชาติไทย การศึกษาครั้งนี้เป็นการศึกษาเชิงคุณภาพ มีการศึกษาเอกสาร (documentary research) และการศึกษาแบบสัมภาษณ์ เจาะลึก (deep-Interview)

การศึกษาครั้งนี้ได้ตั้งสมมติฐานไว้ว่า

พรรคการเมืองไม่มีกลไกที่มีประสิทธิภาพต่อการควบคุมสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรในสังกัด แต่ผู้นำพรรคใช้ความสัมพันธ์ส่วนตัวเพื่อการควบคุมอย่างได้ผล

ผลการศึกษานี้ค้นพบว่า พรรคประชาธิปัตย์มีกลไกระเบียบข้อบังคับของพรรคที่ควบคุมสมาชิกภายในพรรคมากกว่าผู้นำพรรคที่ใช้ความสัมพันธ์ส่วนตัวในการควบคุม ส่วนพรรคชาติไทยนั้น ผู้นำพรรคใช้ความสัมพันธ์ส่วนตัวในการควบคุมพรรคมากกว่าการใช้กลไกระเบียบข้อบังคับของพรรคในการควบคุม ซึ่งพอสรุปสาเหตุของผลการวิจัยดังกล่าวได้ดังนี้

1. การกำเนิดของพรรคประชาธิปัตย์และพรรคชาติไทย มีความแตกต่างกันทั้งช่วงระยะเวลาและผู้ก่อกำเนิด พรรคประชาธิปัตย์กำเนิดขึ้นมาจาก นายควง อภัยวงศ์ และกลุ่มผู้สนับสนุนมาจากหลายสาขาอาชีพจำนวนถึง 45 คน ทำให้องค์ประกอบการก่อกำเนิดมีความคิดหลากหลาย ในปี พ.ศ. 2489 ภายหลังจากการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 ซึ่งมีบรรยากาศที่เริ่มเป็นประชาธิปไตย พรรคประชาธิปัตย์เป็นพรรคการเมืองที่กำเนิดจากทฤษฎีองค์กรและทฤษฎีवादด้วยสถาบัน จากวิวัฒนาการยาวนานเกือบ 50 ปีเต็ม ทำให้พรรคประชาธิปัตย์สามารถพัฒนารูปแบบโครงสร้าง องค์กร กฎ ระเบียบ ข้อบังคับของพรรคที่มีความเป็นสถาบันได้ค่อนข้างสูงกว่าพรรคการเมืองอื่น ๆ ส่วนพรรคชาติไทยเกิดเมื่อ พ.ศ. 2517 โดยมีผู้ร่วมก่อตั้งประกอบ

ด้วยตระกูลใหญ่ 2 ตระกูลคือ ตระกูลอดิเรกสาร, ตระกูลชุนหะวัน และกลุ่มนักธุรกิจเป็นผู้สนับสนุน ซึ่งมีความเกี่ยวพันกันนในลักษณะญาติพี่น้องและเพื่อนฝูง จุดกำเนิดและระยะเวลาค่อนข้างจะแตกต่างกันมากในระหว่าง 2 พรรค พรรคชาติไทยมีการรวมตัวในลักษณะวงศาคณาญาติ และเกิดภายหลังพรรคประชาธิปัตย์ถึง 28 ปี รวมระยะเวลาที่ก่อตั้งพรรคมานี้เพียง 22 ปี แต่พรรคชาติไทยก็สามารถพัฒนาองค์กรความเป็นปึกแผ่นได้อย่างรวดเร็ว เพราะการรวมกลุ่มมีการใช้ระบบเครือข่าย (patron-client) และสายสัมพันธ์ทางสายอาชีพนักธุรกิจ จากจุดกำเนิดนี้เองที่ทำให้สามารถอธิบายบทบาทของพรรคทั้ง 2 ได้ค่อนข้างเด่นชัด

2. ผู้นำพรรคประชาธิปัตย์ ผู้นำพรรคประชาธิปัตย์มีความแตกต่างกับผู้นำพรรคชาติไทย คือ ผู้นำพรรคประชาธิปัตย์เป็นผู้นำที่มีลักษณะแบบตามกฎหมาย (legal leaders) และผู้นำที่เป็นสัญลักษณ์ (symbolic leaders)¹ ขณะที่ผู้นำของพรรคชาติไทย หัวหน้าพรรคจะมีลักษณะความสามารถพิเศษ (charismatic leaders) เป็นผู้ที่ประสบความสำเร็จในชีวิตสูงสุด เช่น นายบรรหาร ศิลปอาชา ประสบความสำเร็จด้านธุรกิจ และมีการใช้อำนาจแบบอัตนิยม (autocratic leaders) มีการดำเนินงานตามกฎระเบียบของพรรค แต่การชี้ขาดนั้นเป็นอำนาจของหัวหน้าพรรคเท่านั้น การใช้อำนาจแบบอัตนิยมนั้นถูกผสมผสานด้วยระบบอุปถัมภ์ (patron client)² จึงทำให้การใช้อำนาจแบบอัตนิยมมีลักษณะไม่เด่นชัด ส่วนพรรคประชาธิปัตย์มีการใช้อำนาจการทำงานแบบประชาธิปไตย (democratic leaders) ในลักษณะค่อนข้างมาก การตกลงปัญหาใด ๆ หัวหน้าพรรคประชาธิปัตย์ไม่ใช่ผู้มีอำนาจชี้ขาด เพียงแต่เป็นเสมือนกรรมการคอยรักษากติกาของการอยู่ร่วมกันภายใต้ข้อบังคับพรรค สมาชิกจะทำตาม

¹Warren G.Bennis "Leadership Theory and Administrative Behavior The Problem Authority" Administrative Science Quarterly December 1959 P.261.

²กนก วงษ์ตระหง่าน, มติทางการเมืองไทยในปรากฏการณ์ของสังคมไทย (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 2529) หน้า 346.350

มติพรรคมิใช่ทำตามคำสั่งหัวหน้าพรรค การต่อสู้แข่งขันกันภายในพรรคจะกระทำโดยผ่านทาง
 กรอบของกฎหมาย อาจเป็นเพราะด้วยเหตุนี้เองที่ทำให้หัวหน้าพรรคประชาธิปไตยคนปัจจุบัน
 มีลักษณะ เป็นคนเจ้าหลักการ และลอยตัวอยู่เหนือปัญหาทั้งหลาย การเป็นผู้นำของพรรค
 ประชาธิปไตยจึงมีลักษณะของผู้นำที่เป็นสัญลักษณ์ค่อนข้างสูง แต่ผู้นำของพรรคชาติไทยกลับต้องทำ
 หน้าที่หนักในการควบคุมดูแลสมาชิกพรรค กลไกต่างๆ ตามโครงสร้างและข้อบังคับพรรคมิได้ถูก
 นำมาใช้อย่างจริงจัง ภาระต่างๆจึงตกอยู่ที่ผู้นำพรรค ฉะนั้นการที่จะสามารถดำเนินงานทางการเมือง
 ภายใต้อำนาจของความสัมพันธ์ส่วนตัวนี้ ผู้นำพรรคชาติไทยจำเป็นต้องเป็นผู้นำที่มีความ
 สามารถพิเศษกว่าคนอื่น

3. เปรียบเทียบโครงสร้างของพรรค โครงสร้างการจัดองค์กรของพรรคประชาธิปไตย
 มีความซับซ้อนมากกว่าพรรคชาติไทย เพราะมีวิวัฒนาการที่ยาวนานกว่า ในช่วงระยะเวลาที่ยาว
 นานนั้น พรรคได้ประสบปัญหาความขัดแย้งต่างๆ มากมาย ภายหลังเหตุการณ์ความขัดแย้งแต่ละ
 ครั้ง พรรคก็ได้มีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงแก้ไขโครงสร้างการบริหารองค์กรของพรรค ซึ่ง
 ปัจจุบันจะเห็นได้ว่าการจัดองค์กรของพรรค (party organization) พรรคประชาธิปไตยมีการ
 แบ่งงานออกเป็นสาขาต่างๆ และการกำหนดสายการบังคับบัญชา การจัดองค์กรในแนวนอน
 (horizontal organization) ของพรรค ทำให้มีการกระจายอำนาจและบทบาทภายในพรรค
 มาก สมาชิกพรรคแต่ละคนก็แสดงบทบาทไปตามตำแหน่งหน้าที่ภายในโครงสร้างตามข้อบังคับพรรค
 การทำหน้าที่ของสมาชิกพรรคจึงค่อนข้างง่ายและชัดเจน แต่ก็ทำให้การก้าวหน้าเป็นไปด้วยความ
 ล่าช้า เนื่องจากจะต้องไต่ระดับตำแหน่งภายในพรรคตามลำดับอาวุโส ซึ่งเป็นลักษณะเฉพาะของ
 พรรคประชาธิปไตย แต่ข้อบังคับพรรคชาติไทยกำหนดให้มีการจัดองค์กรในแนวตั้ง (vertical
 organization) จึงทำให้อำนาจและบทบาทจะตกกับหัวหน้าพรรคและแกนนำเป็นส่วนใหญ่ โครง
 สร้างภายในพรรคจึงมีลักษณะปฏิสัมพันธ์กันใน 2 ลักษณะคือ ในฐานะสมาชิกถูกกลุ่มกับแกนนำกลุ่ม
 และในฐานะที่เท่าเทียมระหว่างหัวหน้าพรรคกับแกนนำกลุ่มต่างๆ ภายในพรรค สายการบังคับ
 บัญชาจึงเป็นการประสานจากหัวหน้าพรรคไปยังแกนนำกลุ่มและการสั่งการโดยตรงจากแกนนำกลุ่ม
 ไปยังสมาชิกภายในกลุ่ม ด้วยจุดเด่นดังกล่าวนี้ทำให้สายการบังคับบัญชาส่งลงส่งผลให้การดำเนินงาน
 ของพรรคชาติไทยมีความคล่องตัวสูงมาก สมาชิกพรรคจึงเล่นบทบาทเดียวกันเกือบจะทั้ง
 หมดคือเป็นผู้ตาม (clint) ขณะที่แกนนำเล่นบทผู้นำ (patron)

ความสัมพันธ์ระหว่างแกนนำภายในพรรค คณะผู้ก่อตั้งของพรรคประชาธิปัตย์ มีความหลากหลายในอาชีพมากกว่าพรรคชาติไทย พรรคชาติไทยก่อตั้งโดยตระกูลตติเรกสาร, ตระกูล ชูณหะวัณและกลุ่มนักธุรกิจ แกนนำของพรรคชาติไทยจึงมีความสัมพันธ์ที่เหนียวแน่นและลึกซึ้งกว่า ส่วนของพรรคประชาธิปัตย์ ความสัมพันธ์นั้นเกิดจากการปฏิบัติตามบทบาทหน้าที่ของตนภายในพรรค มากกว่าความสัมพันธ์ส่วนตัว ส่วนการมีนักธุรกิจสนับสนุนอย่างเปิดเผยนั้น พรรคชาติไทยได้ เปรียบกว่าพรรคประชาธิปัตย์ค่อนข้างมาก

บทบาททางการเมือง พรรคประชาธิปัตย์และพรรคชาติไทย ถึงแม้ว่าพรรคการเมือง ทั้ง 2 พรรคจะเติบโตขึ้นมาในวาระที่ต่างกัน แต่มีบทบาททางการเมืองที่ทัดเทียมกัน ในอดีต พรรคประชาธิปัตย์ได้ดำเนินการทางการเมืองเป็นพรรคร่วมรัฐบาล และแกนนำในการจัดตั้ง รัฐบาลถึง 6 ครั้ง และเป็นพรรคการเมืองฝ่ายค้าน 3 ครั้ง ภายหลังจากการร่วมจัดตั้งรัฐบาลใน ปี พ.ศ. 2518 และ พ.ศ. 2519 ซึ่งได้มีคณะปฏิรูปการปกครองแผ่นดินได้ทำรัฐประหาร เมื่อวันที่ 6 ตุลาคม 2519 การเลือกตั้งเมื่อ พ.ศ. 2522 พรรคประชาธิปัตย์ที่นั่งจำนวนน้อยมากเพียง 35 ที่นั่ง พรรคประชาธิปัตย์ได้แสดงบทบาทพรรคการเมืองในฐานะพรรคฝ่ายค้าน จนในที่สุดได้ ร่วมกับพรรคฝ่ายค้านอื่นๆในเหตุการณ์เปิดอภิปรายทั่วไปเพื่อลงมติไม่ไว้วางใจรัฐบาล พล.อ. เกรียงศักดิ์ ชมะนันทน์ พล.อ. เกียงศักดิ์ ได้แสดงสปิริตลาออกกลางสภาก่อนการเปิดอภิปราย จนมาถึงการเลือกตั้งปี พ.ศ. 2526-2535 พรรคประชาธิปัตย์ได้เป็นฝ่ายรัฐบาลมาตลอด โดย สนับสนุน พล.อ. เปรม ติณสูลานนท์ พล.อ.ชาติชาย ชุณหะวัณ ขึ้นปกครองประเทศ จนกระทั่งการเลือกตั้ง พ.ศ. 2535 พรรคประชาธิปัตย์ได้แสดงบทบาทพรรคฝ่ายค้าน ต่อต้านการ ขึ้นสู่อำนาจของ พล.อ. สุจินดา คราประยูร จน พล.อ. สุจินดา คราประยูร ต้องลาออกจาก ตำแหน่ง มีการเลือกตั้งใหม่เมื่อ 13 กันยายน พ.ศ. 2535 พรรคประชาธิปัตย์ได้รับเลือกตั้งและ เป็นแกนนำของรัฐบาล จัดตั้งรัฐบาลขึ้นบริหารประเทศ นโยบายที่เด่นของพรรคประชาธิปัตย์ คือ การดำเนินงานโครงการปฏิรูปที่ดิน ส.ป.ก. 4-01 แต่จากการผิดพลาดทางการดำเนินงานจนต้อง ประกาศยุบสภา

บทบาทพรรคชาติไทย ถึงแม้ว่าพรรคชาติไทยจะกำเนิดขึ้นภายหลังพรรคประชาธิปัตย์ ถึง 19 ปี แต่พรรคชาติไทยสามารถเจริญเติบโตทันพรรคประชาธิปัตย์ พรรคชาติไทยผ่านการ เลือกตั้งทั่วไปมา 9 ครั้ง สามารถเข้าร่วมจัดตั้งรัฐบาลถึง 6 ครั้ง โดยพรรคชาติไทยเป็นพรรค

ฝ่ายค้าน 3 ครั้ง ซึ่งเท่ากับพรรคประชาธิปไตย คือในช่วง พ.ศ. 2522-2523 ในสมัยรัฐบาล พล.อ. เกรียงศักดิ์ ชมะนันทน์ พ.ศ. 2526-2529, ในสมัยรัฐบาล พล.อ. เปรม ติณสูลานนท์ และ พ.ศ. 2535-2538 ในสมัยนายชวน หลีกภัย ในด้านจำนวนสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรนั้น พรรคชาติไทยมีแนวโน้มว่าจะได้รับความสำเร็จ โดยเฉพาะการเลือกตั้งเมื่อวันที่ 24 กรกฎาคม 2531 พรรคชาติไทยได้รับการเลือกตั้งด้วยคะแนนเสียงจำนวนถึง 87 ที่นั่ง หน้าที่เป็นพรรคแกนนำในการจัดตั้งรัฐบาลสมัย พล.อ.ชาติชาย และการเลือกตั้งเมื่อวันที่ 2 กรกฎาคม 2538 พรรคชาติไทยได้รับการเลือกตั้งด้วยคะแนนเสียงจำนวนมากที่สุด คือ จำนวน 92 ที่นั่ง ซึ่งก็ทำให้พรรคชาติไทยสามารถมีโอกาสขึ้นมาเป็นแกนนำในการจัดตั้งรัฐบาลอีกครั้ง ภายหลังจากการเลือกตั้ง โดยมีนายบรรหาร ศิลปอาชา เป็นนายกรัฐมนตรี

4. ฐานมวลชน พรรคประชาธิปไตยมีฐานมวลชนที่เป็นขาหยั่งรองรับการดำเนินงานของพรรคประชาธิปไตย พรรคประชาธิปไตยมีการขยายฐานมวลชนที่เป็นลักษณะแนวนราบ (horizontal organization) ที่กระจายอำนาจออกไปอย่างกว้างขวางทำให้เกิดสาขาพรรคถึง 167 สาขา³ และมีสมาชิกทั่วประเทศ 374,853 คน ขณะที่พรรคชาติไทยมีการขยายฐานมวลชนในลักษณะที่เป็นแนวตั้ง (vertical organization) ความสัมพันธ์ที่ใกล้ชิดกันเฉพาะในกลุ่มวงในของพรรคชาติไทยทำให้ไม่มีการตั้งสาขาพรรคขึ้นเลย และมีสมาชิกพรรคเพียง 32,466 คน เท่านั้น⁴ การควบคุมพรรคประชาธิปไตยจึงจำเป็นต้องใช้กฎระเบียบกติกาสภาของทางพรรคเป็นส่วนใหญ่ เพราะฐานมวลชนที่มีสนับสุนนนั่นกว้างขวางมาก จึงยากที่จะควบคุมด้วยความสัมพันธ์ส่วนตัว เมื่อเปรียบเทียบด้วยจำนวนสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจำแนกตามรายภาค ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2522-2538 พบว่าฐานของพรรคประชาธิปไตยมีสมาชิกอยู่ทุกภาค คือ ทั้งกรุงเทพฯ มหานคร ภาคกลาง ภาคใต้ ภาคเหนือ และภาคอีสาน ขณะที่พรรคชาติไทยมีสมาชิกสภาผู้แทน

³โปรดดูรายละเอียดสมาชิกพรรคประชาธิปไตยและพรรคชาติไทยในบทที่ 3.

⁴เอกสารสำนักงานนายทะเบียนพรรคการเมือง สป. ฝ่ายทะเบียนพรรคการเมือง.

ราษฎรมีฐานเพียงภาคกลาง ภาคเหนือ และ ภาคอีสานเท่านั้น⁵ ไม่ได้มีสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรครบทุกภาค ดังเช่น พรรคประชาธิปัตย์

5. ภาวะเปรียบข้อบังคับของพรรคประชาธิปัตย์ จากการศึกษากฎระเบียบข้อบังคับของพรรคประชาธิปัตย์พบว่า พรรคประชาธิปัตย์เป็นพรรคที่มีข้อบังคับที่พัฒนาการยาวนาน เพราะพรรคมีวิวัฒนาการในด้านการปรับตัวมาก่อนพรรคชาติไทย ระเบียบกฎเกณฑ์ของพรรคประชาธิปัตย์ จึงมีความเข้มงวดต่อสมาชิกพรรคและมีข้อบังคับละเอียดปลีกย่อยมากกว่าพรรคชาติไทย ถ้าวิเคราะห์ในหลักการทางทฤษฎีของ Huntington ในเรื่องพบว่าพรรคประชาธิปัตย์มีความสลับซับซ้อนในเรื่องกฎระเบียบข้อบังคับ อันเป็นขั้นตอนหนึ่งของการพัฒนาความเป็นพรรคกฎระเบียบข้อบังคับ จึงเป็นเสมือนหนึ่งที่ควบคุมสมาชิกภายในของพรรคประชาธิปัตย์ เมื่อสมาชิกภายในพรรคไม่สามารถปฏิบัติตามกติกา จากการศึกษาพบว่าข้อบังคับของพรรคประชาธิปัตย์เป็นข้อบังคับที่มีการจัดระบบโครงสร้างภายในพรรคที่เข้มงวด มีขั้นตอนมาก เปิดโอกาสให้กับผู้ประสงค์จะเข้าเป็นสมาชิกค่อนข้างจำกัด แต่ก็มีลักษณะการกลั่นกรองคนที่รัดกุม ที่ประชุมใหญ่มีองค์ประกอบที่มาจากตัวแทนแต่ละภาคเป็นหลัก โดยกำหนดให้มีสมาชิกที่เป็นตัวแทนของพรรคในการเลือกตั้งทุกระดับชั้น กระจายอยู่ทั่วประเทศ ดังจะเห็นได้จากองค์ประชุมใหญ่เมื่อวันที่ 17 เมษายน 2537 มีสมาชิกซึ่งมีสิทธิในการออกเสียงในที่ประชุมจำนวน 183 คน ในจำนวนนี้เป็นตัวแทนจากสาขาพรรคที่มีสิทธิออกเสียงจำนวน 88 คน มีผู้เข้าร่วมมาประชุมรวมทั้งสิ้น 650 จากองค์ประชุมดังกล่าวสาขาพรรคมีตัวแทนออกเสียงในที่ประชุมใหญ่ถึง 48% เสียงส่วนนี้ซึ่งถือเป็นตัวแทนของสมาชิกพรรคทั่วประเทศ จึงมีอิทธิพลมากต่อการกำหนดทิศทางขอมติพรรคในด้านการคัดเลือกกรรมการบริหารพรรคมีการคัดเลือกเป็นขั้นตอน โดยตำแหน่งไหนมีความสำคัญมาก เช่น หัวหน้าพรรค เลขาธิการพรรค ต้องมีผู้รับรองไม่น้อยกว่ากึ่งหนึ่งของที่ประชุมใหญ่ ส่วนที่รองลงมาคือ รองหัวหน้าพรรค รองเลขาธิการพรรค ต้องมีผู้รับรองไม่น้อยกว่าหนึ่งในสาม

⁵ดูรายละเอียดจาก กราฟเปรียบเทียบจำนวนสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรแยกตามภาค ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2522-2538 ระหว่างพรรคชาติไทยและพรรคประชาธิปัตย์

ของที่ประชุมใหญ่ การคัดเลือกในลักษณะนี้ทำให้คณะกรรมการบริหารค่อนข้างมีความชอบธรรมในการบริหารงานในฐานะตัวแทนของที่ประชุมใหญ่ การคัดเลือกบุคคลเข้าดำรงตำแหน่งทางการเมืองเป็นอำนาจของคณะผู้บริหารพรรค เสนอต่อคณะกรรมการบริหารพรรคพิจารณาร่วมกับสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรทั้งหมด หัวหน้าพรรคมีบทบาทค่อนข้างน้อยเมื่อเทียบกับพรรคชาติไทย อำนาจส่วนใหญ่จึงเป็นไปตามโครงสร้างและข้อบังคับของพรรคเท่านั้น

งานเชิงเปรียบเทียบข้อบังคับของพรรคชาติไทย จะเห็นว่า เป็นข้อบังคับที่มีลักษณะที่อ่อนตัวไม่ปิดกั้นมีลักษณะ เฉพาะตัว ซึ่งสามารถปรับตัวได้ง่ายตามสถานการณ์ของบ้านเมือง และเหตุการณ์เฉพาะหน้า มีความยืดหยุ่นในตัวเอง ซึ่งเป็นการสอดคล้องกับความสัมพันธ์ส่วนตัวที่มีก่อนการก่อตั้งพรรคของแกนนำพรรคทั้งหลาย ผู้ที่เข้าเป็นสมาชิกสามารถเข้าเป็นสมาชิกได้โดยไม่มีขั้นตอนมากนัก เปิดโอกาสให้ประชาชนทั่วไปสามารถเป็นสมาชิกพรรคการเมืองอย่างทั่วถึง องค์การใหญ่ที่สุดของพรรคคือ ที่ประชุมใหญ่อันประกอบด้วย 1. คณะกรรมการบริหารพรรค 2. สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรที่มีอยู่ 3. ตัวแทนสาขาพรรคจังหวัดละ 2 คน (ปัจจุบันยังไม่มีสาขาพรรค) ที่ประชุมใหญ่จะเป็นผู้คัดเลือกคณะกรรมการบริหารพรรคชุดแรกอันได้แก่ หัวหน้าพรรค รองหัวหน้าพรรค เลขาธิการพรรค จากนั้นหัวหน้าจะ เสนอผู้เหมาะสมเป็นกรรมการบริหารพรรคคนส่วนที่เหลือทั้งหมด โดยความเห็นชอบจากคณะกรรมการบริหารชุดแรกซึ่งข้อบังคับพรรคชาติไทยส่วนนี้จะ เอื้อประโยชน์ให้แกนนำพรรคมีบทบาทสำคัญในการกำหนดตัวกรรมการบริหารส่วนใหญ่ ส่งผลให้การบริหารพรรคชาติไทยรวมศูนย์อยู่กับกลุ่มแกนนำพรรคอันประกอบไปด้วย หัวหน้าพรรค รองหัวหน้าพรรค เลขาธิการพรรค รองเลขาธิการพรรคเพราะคณะกรรมการบริหารพรรคเป็นองค์กรที่มีอำนาจในการบริหารพรรคตามข้อบังคับพรรคอย่างเต็มที่ และพรรคชาติไทยเป็นพรรคที่กำหนดอำนาจการคัดเลือกบุคคลเข้าดำรงตำแหน่งทางการเมืองไว้กับหัวหน้าพรรค อันเป็นการรวมศูนย์อำนาจไว้อย่างเบ็ดเสร็จ ซึ่งข้อบังคับพรรคชาติไทยนี้เป็นการสอดคล้องกับสถานการณ์ก่อนการตั้งพรรค คือ เป็นพรรคที่ก่อตั้งมาจากกลุ่มทหารที่มีความเกี่ยวข้องทางเครือญาติ เป็นพรรคการเมืองขว้างจัดของกลุ่มนายทุนที่ต้องการต่อต้านคอมมิวนิสต์ทุกรูปแบบ ซึ่งสถานการณ์บ้านเมืองในขณะนั้นกระแสดังกล่าวและพวกหัวรุนแรงซ้ายจัดมีมาก (ปี พ.ศ. 2517)

6. เทคนิคการควบคุม (technic of control) ทั้งพรรคประชาธิปัตย์และพรรคชาติไทยต่างประสบความสำเร็จในการควบคุมสมาชิกพรรคของตนเองทั้งสองพรรค ขึ้นอยู่

กับเทคนิคกลยุทธ์ของการควบคุม ในเรื่องเทคนิคกลยุทธ์การควบคุมจะ เปรียบเทียบในประเด็น ดังต่อไปนี้ การเลือกสรร (recruitment) สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร การดำเนินงานคณะกรรมการ การบริหารพรรค การใช้คณะกรรมการประสานงานของพรรคการเมือง ความสัมพันธ์ของหัวหน้า พรรคต่อลูกพรรค

การควบคุมโดยวิธีการเลือกสรร (recruitment) คนเข้าสู่พรรคประชาธิปไตยมีขั้นตอนการกลั่นกรองคนเข้าพรรคมกกว่า มีขั้นตอนการกระจายอำนาจหลายระดับชั้น ตั้งแต่สาขา พรรค มาสู่ระดับภาค เข้าคณะผู้บริหาร คณะกรรมการบริหาร และที่ประชุมร่วมระหว่างคณะกรรมการบริหารกับสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ซึ่งพรรคชาติไทยให้อำนาจกับแกนนำของพรรคเป็นผู้พิจารณา หัวหน้าพรรค (หัวหน้าพรรคก็คือหัวหน้ากลุ่มใหญ่ที่สุด) กับแกนนำกลุ่มจะตกลงกันในการพิจารณาคัดเลือก ลักษณะเช่นนี้ทำให้แกนนำกลุ่มมีอำนาจต่อรองในพรรคสูง ส่วนการพิจารณาเลือกสรรการคัดเลือกกรรมการบริหาร พรรคชาติไทยกับพรรคประชาธิปไตยมีความแตกต่างกันอย่างสิ้นเชิง พรรคประชาธิปไตยมีกระบวนการตามข้อบังคับพรรคคือ เลือกในที่ประชุมใหญ่

ซึ่งประกอบด้วยสมาชิกในที่ประชุมที่หลากหลาย และเน้นความเท่าเทียมในแต่ละภาค คือ รองหัวหน้าพรรคต้องมีตัวแทนภาคละหนึ่ง แม้ว่าในภาคจะมีจำนวนสมาชิกสภาผู้แทนจำนวนไม่เท่าเทียมกัน ภาคเหนือ ภาคใต้ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ภาคกลางและกรุงเทพฯ จะมีตัวแทนภาคละ 1 คน แต่ในส่วนพรรคชาติไทยกรรมการบริหารส่วนใหญ่มาจากการเสนอชื่อของหัวหน้าพรรค การบังคับบัญชาภายในพรรค มีความแตกต่างกันอย่างชัดเจน การใช้คณะกรรมการประสานงานของพรรคการเมือง ทั้งพรรคประชาธิปไตยและพรรคชาติไทยไม่มีความแตกต่างในการคัดเลือกคณะกรรมการประสานงานมากนัก และบทบาทของคณะกรรมการประสานงานทั้งพรรคประชาธิปไตยและพรรคชาติไทยนั้นมีบทบาทเป็นแค่เพียงประสานงานให้สมาชิกพรรครับทราบมติของพรรคเท่านั้น

ความสัมพันธ์ของหัวหน้าพรรคต่อลูกพรรค เทคนิคที่เป็นกลยุทธ์ที่สำคัญของพรรคชาติไทย คือ ความสัมพันธ์ด้วยระบบอุปถัมภ์ การช่วยเหลือเกื้อกูลกัน การเคารพนับถือกัน การใช้ระบบอาวุโส จารีตประเพณีภายในพรรคเป็นหลักใหญ่ ในขณะที่พรรคประชาธิปไตยนั้นหัวหน้าพรรคมีความสัมพันธ์กับลูกพรรคในลักษณะธรรมดา แต่จะอาศัยกฎระเบียบข้อบังคับของพรรคเป็นตัวเกื้อหนุนในการควบคุมมากกว่า จากจุดนี้เองจึงวิเคราะห์ได้ว่าโอกาสเติบโตความเป็นพรรคประชาธิปไตยมีโอกาสดพัฒนาความเป็นสถาบันทางการเมืองได้มากกว่าพรรคชาติไทย ในขณะที่พรรค

ชาติไทยอาจจะเจริญเติบโตก้าวหน้าทันพรรคประชาธิปไตย แต่การที่พรรคยึดติดบุคคลหรือผู้นำพรรค นั้น โอกาสที่พรรคชาติไทยจะพัฒนาขึ้นเป็นสถาบันทางการเมืองจะเป็นไปได้อย่างไร

ในระบอบการปกครองระบบรัฐสภา โดยพรรคการเมืองในประเทศกำลังพัฒนาทั้งหลายมีอยู่อย่างหนึ่งที่เหมือนกันคือระบบอุปถัมภ์ ประเทศไทยก็เช่นกัน ที่กล่าวมาข้างต้นเป็นเพียงผลของการวิจัยที่เกิดจากการวิเคราะห์ตามข้อบังคับพรรคและวิเคราะห์คำสัมภาษณ์ของสมาชิกพรรคทั้งสองเป็นหลัก ที่น่าสังเกตคือ การสัมภาษณ์ของสมาชิกพรรคชาติไทยค่อนข้างจะให้ข้อมูลที่ตรงตามที่คนส่วนใหญ่เข้าใจ ซึ่งอาจจะดูเป็นภาพที่ไม่สวยงามนักและขัดต่อรูปแบบของพรรคการเมืองที่ควรจะเป็น แต่คำสัมภาษณ์ของสมาชิกพรรคประชาธิปไตยนั้น ส่วนใหญ่เป็นคุณกับพรรค ซึ่งคำสัมภาษณ์ที่เป็นคุณกับตนเองนี้ไม่แน่ว่าข้อเท็จจริงจะเป็นเช่นนั้นหรือไม่ แต่สิ่งที่ผู้วิจัยพบในระหว่างการสัมภาษณ์ก็คือ ทั้งพรรคประชาธิปไตยและพรรคชาติไทยต่างก็มีระบบอุปถัมภ์ภายในพรรค และผลของระบบอุปถัมภ์นั้นจะก่อให้เกิดความสัมพันธ์ส่วนตัวกันขึ้นภายในพรรคระหว่างสมาชิกพรรคที่เป็นแกนนำกับสมาชิกพรรคที่เป็นลูกน้อง เพียงแต่ว่าทั้งสองพรรคมีความแตกต่างกันในเรื่องที่มาและระบบโครงสร้างของพรรค พรรคประชาธิปไตยจะมีลักษณะที่อิงกับข้อกฎหมายมากกว่าพรรคชาติไทย ในพรรคประชาธิปไตยนั้น ความก้าวหน้าของสมาชิกเกิดขึ้นจากการต่อสู้ที่ผ่านขั้นตอนและกระบวนการตามข้อบังคับพรรคมาตามลำดับ แต่การต่อสู้กันภายในพรรคโดยผ่านกระบวนการดังกล่าวนี้ กลุ่มที่เห็นว่าตนเองไม่ได้รับความเป็นธรรมก็จะเกิดความไม่พอใจและด้วยเหตุนี้เองได้ก่อให้เกิดความแตกแยกในพรรคประชาธิปไตยมาแล้วหลายครั้ง ดังจะเห็นได้จากการเลือกหัวหน้าพรรคในที่ประชุมใหญ่วันที่ 10 มกราคม 2530 กลุ่มของนายเฉลิมพันธ์ ศรีวิกรม และนายวิระมุสิกพงษ์ ฝ่ายแพ้ต่อกลุ่มของนายพิชัย รัตตกุล ทำให้เกิดกลุ่ม 10 มกราคม ซึ่งมีสมาชิกสภาจำนวนถึง 42 คน ได้ยื่นใบลาออกจากการเป็นสมาชิกพรรคในวันที่ 2 พฤษภาคม 2531 และกรณีที่น่าายประจวบ ไชยสาส์น แกนนำสมาชิกภาคอีสานฝ่ายแพ้ต่อการเลือกตั้งตำแหน่งเลขาธิการพรรคในที่ประชุมใหญ่ต่อ พล.ต.สนั่น ขจรประศาสน์ ก็ได้พาสมาชิกในกลุ่มลาออกจากพรรคประชาธิปไตยมาร่วมก่อตั้งพรรคชาติพัฒนากับ พล.อ.ชาติชาย ชุณหะวัณ และได้ดำรงตำแหน่งเลขาธิการพรรค แสดงให้เห็นว่าภายในพรรคประชาธิปไตยก็ยังคงมีความเป็นกลุ่มอุปถัมภ์กันอยู่ แต่อย่างไรก็ตาม พรรคประชาธิปไตยก็ได้มีการแก้ไขข้อบังคับพรรค เพื่อให้การแข่งขันต่อสู้กัน

ระบบมีความเป็นธรรม และกระจายอำนาจมากขึ้น จากการแก้ไขข้อบังคับดังกล่าวทำให้ปัจจุบัน หัวหน้าพรรคประชาธิปัตย์มีบทบาทเพียงแต่เป็นผู้ควบคุมกติกาให้ผู้แข่งขันอยู่ในกติกาของพรรคเท่านั้น ส่วนในพรรคชาติไทยนั้นใช้ความสัมพันธ์ส่วนตัวหรือระบบอุปถัมภ์เป็นหลัก เป็นการรวมตัวของกลุ่มต่างๆ ภายในพรรค แกนนำของแต่ละกลุ่มจึงมีบทบาทมากในการขึ้นหน้าหรือสนับสนุนลูกน้องซึ่งเป็นสมาชิกในกลุ่ม ภายในกลุ่มจะมีความสัมพันธ์ในลักษณะผู้อุปถัมภ์กับลูกน้อง ฉะนั้นความก้าวหน้าที่ทาง การเมืองของสมาชิกภายในกลุ่มย่อมขึ้นอยู่กับ การเสริมสร้างความสัมพันธ์ของสมาชิกกับแกนนำของกลุ่ม ยิ่งมีความสัมพันธ์ส่วนตัวที่ใกล้ชิดกันมากเท่าไรก็จะสามารถไต่เต้าขึ้นสู่ความก้าวหน้าทางการเมืองภายในพรรคมากเท่านั้น หรืออีกแนวทางหนึ่งคือสมาชิกที่อยู่ในฐานะลูกน้องจะต้องพยายามยกระดับฐานะจากผู้ถูกอุปถัมภ์เป็นผู้อุปถัมภ์ เพื่อเป็นการสร้างบารมีและมีลูกน้องในสังกัดของตนมากขึ้น ลักษณะเช่นนี้จะทำให้เกิดกลุ่มย่อยในกลุ่มใหญ่ เช่น เกิดกลุ่ม 16 ในกลุ่มเทิดไท่ยังมีสมาชิกในกลุ่มย่อยมากเท่าไร อำนาจในการต่อรองกับหัวหน้ากลุ่มก็จะมากขึ้นตามไปด้วย ส่วนในกรณีความสัมพันธ์ของหัวหน้ากลุ่มต่างๆ เช่น กลุ่มปากน้ำ กลุ่มวังน้ำเย็น กลุ่มเทิดไท่ ฯลฯ กับหัวหน้าพรรคชาติไทยนั้น จะมีลักษณะของความสัมพันธ์ที่เสมอภาคกัน อยู่ในระดับเดียวกัน ส่วนกลุ่มไหนจะมีอำนาจต่อรองมากน้อยเพียงใด ขึ้นอยู่กับจำนวนสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรในสังกัดกลุ่มของตน ฉะนั้นในการประสานความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มต่างๆ เข้าด้วยกันนั้น จึงเป็นหน้าที่ของหัวหน้าพรรคชาติไทย บทบาทดังกล่าวเป็นสิ่งที่ยากพอสมควรสำหรับระบบการควบคุมเช่นนี้ เมื่อแต่ละกลุ่มต่างก็มีจำนวนสมาชิกในสังกัดเป็นอำนาจการต่อรองในระดับที่ใกล้เคียงกัน ปัญหาจึงอยู่ที่ว่าหัวหน้าพรรคชาติไทยจะสามารถประสานประโยชน์ระหว่างหัวหน้ากลุ่มภายในพรรคได้ลงตัวเพียงใด ความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มจะยังคงอยู่ตราบเท่าที่การประสานผลประโยชน์ลงตัว หากเกิดปัญหาที่ตกลงกันไม่ได้เมื่อใด ก็จะส่งผลกระทบต่อเสถียรภาพของพรรคชาติไทยทันที ระบบที่อยู่ร่วมกันด้วยความสัมพันธ์ส่วนตัวของพรรคชาติไทยนี้ เป็นการอิงกับตัวบุคคลมากกว่าการอิงสถาบัน การต่อสู้กันภายในพรรคชาติไทยจึงออกมาในลักษณะที่ตรงไปตรงมา ไม่อิงกับกรอบของกฎหมายมากนัก หรืออาจกล่าวได้ว่า "ลูกทุ่ง" เมื่อระบบอุปถัมภ์ยังคงอยู่ในพรรคการเมืองทั้งสอง (เพียงแต่มากหรือน้อย) ทั้งที่ควรจะหมดไปแล้วในระบบพรรคการเมืองไทย ด้วยเหตุนี้จึงน่าจะเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้พรรคการเมืองไทยไม่สามารถปรับตัวเองขึ้นเป็นสถาบันทางการเมือง เพื่อเป็นที่พึ่งของประชาชนอย่างแท้จริง

ข้อเสนอแนะ

1. การพัฒนาระเบียบวินัยของสมาชิกพรรคการเมือง วินัย (discipline) เป็นสิ่งที่มีความสำคัญสำหรับสมาชิกพรรคการเมืองเป็นอย่างยิ่ง โดยเฉพาะวินัยของพรรค (party discipline) เพราะจะเป็นเครื่องมือควบคุมสมาชิกของพรรคการเมืองให้รวมเป็นกลุ่มก้อน มีความสามัคคี การร่วมแรงร่วมใจ การรักหูกณะ การทำงานประสานซึ่งกันและกัน ตลอดจนความร่วมมือต่าง ๆ ของสมาชิกพรรค ซึ่งย่อมจะทำให้พรรคการเมืองนั้น ๆ มีความเข้มแข็งจนกลายเป็นสถาบัน (institution) ไปเป็นที่น่าสังเกตว่า พรรคการเมืองไทยยังขาดวินัยของสมาชิกพรรค และก็ยังมีความบังคับบัญชาที่ไม่ดีพอ กลไกของพรรคก็ยังคงขาดการทำงานอย่างมีระเบียบ การประสานงานกับนโยบายของพรรคก็ไม่แน่นอน แม้ว่าจะเป็นนโยบายหลักใหญ่ ๆ นโยบายของพรรคการเมืองไทยจะเปลี่ยนแปลงไปได้ตามลักษณะผลประโยชน์ของหัวหน้าพรรคหรือบุคคลสำคัญภายในพรรค ด้านการเงินของพรรคนั้น ผู้ให้เงินสนับสนุนพรรคสามารถจะบีบบังคับหัวหน้าพรรคให้ทำตามที่ตนปรารถนา และมีเสียงสำคัญในพรรคได้
2. พัฒนาคือความเป็นสถาบันของพรรคการเมือง ปัจจุบันพรรคการเมือง โดยทั่วไปยังยึดบุคคลเป็นหลัก การรวมกลุ่มของพรรคการเมืองไทยในอดีต มักเกิดจากความปรารถนาของผู้นำทางการเมือง แล้วจึงดึงพรรคพวกมาและทำนโยบายหรืออุดมการณ์ ภายหลัง ซึ่งโดยมากจะเป็นอุดมการณ์ของหัวหน้าพรรคเอง ทำให้การรวมตัวกันไม่แน่นแฟ้น พรรคมักจะยุบไปเมื่อขาดผู้นำ พื้นฐานทางการเมืองไทยที่ผ่านมานั้นขาดพลังประชาชนหนุนหลัง พรรคการเมืองไม่มีลักษณะตามกฎหมายที่แท้จริง แต่เป็นพรรคการเมืองตามนามธรรมมากกว่า และจำกัดอยู่ในหมู่สมาชิกที่สนับสนุนหัวหน้าพรรค ประชาชนไม่มีส่วนรวมในการก่อตั้งพรรคเลย พรรคการเมืองจึงมิได้เริ่มจากประชาชนซึ่งเป็นพื้นฐาน ประชาชนจึงไม่อาจรวมกันเป็นประชาคมทางการเมืองหรือรวมกันเป็นลักษณะที่สามารถทำหน้าที่ควบคุมพรรคการเมือง หรือควบคุมสมาชิกพรรคการเมืองให้มีระเบียบวินัยอันดี เพื่อให้พรรคการเมืองเป็นกลไกในการผสมผสานประโยชน์ของชาติ หรือกลุ่มชนและให้พรรคการเมืองเป็นเครื่องมือในการควบคุม ในการบริหารอำนาจของรัฐบาลได้ ความล้มเหลวของพรรคการเมืองไทยที่เราอาจมองเห็นมาตลอด ก็คือการที่ประชาชนขาดความศรัทธาในพรรคการเมือง ประชาชนมักศรัทธาในตัวบุคคลมากกว่านโยบายของพรรคการเมือง สิ่งที่เราเรียกว่า "อุดมการณ์" (ideology) ของพรรคการเมืองนั้นไม่เคยเป็นที่

เข้าใจอย่างแท้จริงในหมู่ประชาชนส่วนใหญ่ว่าคืออะไรกันแน่ การตัดสินใจเลือกสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรของคนไทย จึงมักยึดเอาชื่อเสียงและความรู้ความสามารถของบุคคล รวมทั้งการคาดหวังว่าจะได้ "บุคคลดี" มาเป็นผู้แทนราษฎรของเขาด้วย เพราะฉะนั้นการจะพัฒนาพรรคให้เติบโตในอนาคตนั้นควรจะยกเลิกการยึดถือตัวบุคคลออกไป เพราะจะทำให้สมาชิกสภาผู้แทนบางคนคุมพรรคมากกว่าการที่พรรคควบคุมสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร

3. ควรมีการจัดตั้งโรงเรียนหรือสถาบันพัฒนาสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร โดยทำการฝึกอบรมให้ทราบถึงหน้าที่ที่ต้องปฏิบัติ มีขอบเขตอำนาจเพียงใด มีสิทธิในเรื่องอะไรบ้าง โดยอาจแยกเป็นฝ่ายบริหารและฝ่ายนิติบัญญัติ เนื่องจากปัจจุบันมีสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรบางท่านยังไม่เข้าใจและไม่ทราบถึงบทบาทหน้าที่ของตนเอง เช่น เรื่องงบประมาณของส่วนกลางและส่วนท้องถิ่น ทั้งนี้ควรมีการสอนในเรื่องของจริยธรรมทางการเมือง มรรยาททางการเมือง ในเบื้องต้นเห็นควรมีการฝึกอบรมสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรสมัยแรกก่อน

4. ควรกำหนดให้มีการเรียนการสอนวิชาการปกครองเป็นวิชาภาคบังคับในโรงเรียน เพื่อเป็นการปลูกฝังให้เยาวชนของชาติ เข้าใจบทบาทหน้าที่ของตนเอง การเรียนการสอนนี้อาจทำการสอนผ่านดาวเทียมหรือสื่ออื่นๆ นอกจากนี้ควรจัดให้โทรทัศน์มีรายการที่ส่งเสริมระบอบประชาธิปไตย เช่น จัดรายการประชาธิปไตยวันละ 5 นาที โดยอาจมีเนื้อหาเกี่ยวกับบทบาทหน้าที่ของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรด้วย ปัจจุบันประชาชนส่วนใหญ่ยังเข้าใจว่าสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรมีหน้าที่พัฒนาท้องถิ่น โดยไม่ได้สนใจกับการทำหน้าที่ฝ่ายนิติบัญญัติแต่อย่างใด

5. การเปิดเสรีภาพในด้านสื่อต่างๆ ทั้งของรัฐและเอกชนให้กว้างขวางกว่าที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน เนื่องจากประชาชนต้องการรับรู้ข่าวสารมากขึ้น การควบคุมสื่อต้องพิจารณาให้รอบครอบ รัฐบาลอาจกำหนดนโยบายให้กระทรวงยุติธรรมพิจารณาคดีเกี่ยวกับการหมิ่นประมาทด้วยการโฆษณา เป็นคดีพิเศษที่ต้องทำการสืบพยานโดยเร็ว เพื่อทำให้เห็นว่าการสื่อสารในข่าวที่ผิดพลาดและก่อให้เกิดความเสียหายกับผู้อื่นนั้นจะได้รับการลงโทษในทันที จะเป็นการควบคุมสื่อที่ได้ผลมากขึ้น สื่อต่างๆ จะปรับตัวเอง โดยเสนอข่าวสารที่เป็นจริงเท่านั้น สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรก็จะถูกสังคมควบคุมด้วยสื่อไปในตัว

6. มีการจัดระบบอำนวยความสะดวกภายในพรรคให้มีประสิทธิภาพกว่าที่เป็นอยู่ พรรคควรเป็นแหล่งข้อมูลที่หลากหลายของประชากรภายในพรรค รวมทั้งความเคลื่อนไหวทางการเมือง

เพื่อเป็นฐานข้อมูลสำหรับสมาชิกพรรคโดยทั่วไป เพราะปัจจุบันนี้ระบบดังกล่าวมิได้รับความสนใจเท่าที่ควร จากการที่ผู้ทํารวจได้ประสานเพื่อขอข้อมูลเกี่ยวกับพรรคการเมือง ปรากฏว่าไม่มีระบบการเก็บเอกสารอย่างเป็นระบบ พรรคจึงมิได้ทำหน้าที่ช่วยเหลือสมาชิกเท่าที่ควร

7. การพัฒนาสาขาพรรคการเมืองไทย ทุกวันนี้พรรคการเมืองไทยส่วนใหญ่ยังขาดสาขาพรรค ซึ่งทำให้เกิดช่องว่างระหว่างพรรคการเมืองกับประชาชน การที่พรรคการเมืองไทยขาดสาขาพรรคที่กระจายกันไปทั่วประเทศนั้น ทำให้ไม่สามารถช่วยพรรคการเมืองทำหน้าที่ต่าง ๆ ของตนได้เต็มบทบาทของตนเอง การดำเนินงานมีกระทำเฉพาะที่กรุงเทพฯหรือที่ภาคของตนเองที่ได้รับคะแนนนิยม และทำให้พรรคไม่มีฐานเสียงครอบคลุมทั่วทุกภาค

8. คณะกรรมการประสานงานของพรรคการเมือง ควรจะมีบทบาทในการควบคุมมติของพรรคการเมืองด้วย เพราะขณะนี้คณะกรรมการประสานงานของพรรคการเมืองได้ทำหน้าที่ในการประสานงานเพียงอย่างเดียว ไม่มีบทบาทในการควบคุมมติพรรคการเมืองแต่อย่างใด การพัฒนาอีกขั้นตอนหนึ่งของพรรคการเมืองไทย เพื่อให้คณะกรรมการประสานของพรรคการเมืองได้มีส่วนช่วยในการควบคุม

9. ควรมีพระราชบัญญัติว่าด้วยการเงินของพรรคการเมือง รัฐบาลควรให้เงินอุดหนุนรายปีให้แก่พรรคการเมือง และการแสดงบัญชีรายรับรายจ่ายของพรรคการเมือง พรรคการเมืองควรแสดงบัญชีทรัพย์สินและหนี้สินของพรรคการเมือง เพื่อความโปร่งใสในการดำเนินงานของพรรคการเมือง และทำให้สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรไม่ต้องเป็นบุญคุณกับผู้ให้การสนับสนุนด้านการเงินก่อนการเลือกตั้ง จะทำให้พรรคการเมืองเข้ามามีบทบาทในการดูแลแทนกลุ่มบุคคลภายในและภายนอกพรรค

10. ควรมีพระราชบัญญัติ ว่าด้วยการตรวจสอบความประพฤติมิชอบของข้าราชการการเมือง โดยมี การตรวจสอบทรัพย์สิน เพื่อป้องกันมิให้เกิดการทุจริต ในวงการเมือง เนื่องจากปัจจุบันกระบวนการตรวจสอบในด้านนี้เป็นของข้าราชการประจำ ซึ่งไม่สามารถดำเนินการได้เต็มที่ จะเป็นการป้องกันมิให้นักการเมืองที่มาจาก การเลือกตั้งด้วยการซื้อเสียงมี โอกาสในการทุจริต

11. ความบริสุทธิ์ยุติธรรมในการเลือกตั้งควรได้รับการเอาใจใส่อย่างเต็มที่ ตำรวจเป็นหน่วยงานเดียวที่มีอำนาจจับกุมผู้กระทำความผิดกฎหมายเกี่ยวกับการเลือกตั้ง รัฐบาลควร

วิชาชีพชนจากองค์กรนี้ให้มากที่สุด ในปัจจุบันข้าราชการตำรวจไม่สามารถวางตัวเป็นกลางในการปฏิบัติหน้าที่ได้อย่างเต็มที่ เห็นควรแก้ที่ระบบโดยแยกกรมตำรวจออกจากกระทรวงมหาดไทย ให้เป็นหน่วยงานที่อิสระมากกว่าปัจจุบัน เพื่อป้องกันมิให้ถูกอิทธิพลทางการเมืองก้าวก่าย หรือ ใ้มนำมาให้ผลการเลือกตั้ง เบี่ยงเบนไปจากความเป็นจริง เมื่อตำรวจตั้งใจปฏิบัติหน้าที่ในการกวาดล้างจับกุมด้วยความเป็นธรรมแล้ว ก็จะทำให้การซื้อขายเสียงลดลง

12. ปัจจุบันมีประชากรพระในประเทศไทยประมาณ 300,000 คน (มติชน: 18 มีนาคม 2539) ซึ่งมีจำนวนใกล้เคียงกับจำนวนข้าราชการครู รัฐบาลควรพิจารณาถ่วงถ่วงพระที่มีความประพฤติไม่เหมาะสมออกไป และพัฒนาให้พระที่เหลือสามารถมีบทบาทในการส่งเสริมจริยธรรม คุณธรรม แก่เยาวชน เราจะได้ครูที่ดีและมีคุณภาพอีกเป็นจำนวนมาก และทำให้วิกฤตศรัทธาของประชาชนที่มีต่อบุคคลที่อาศัยผ้าเหลือง เลี้ยงชีพและประพฤติตนไม่เหมาะสมหมดไปได้